

IRÁNYTŰ INTÉZET

Ellenség nélkül

A jelenlévő múlt ideológiája

Az utóbbi időszakban a szokottnál is jobban figyel a világ az Egyesült Államokra, ugyanis nemsokára lejár a jelenlegi elnök, Barack Obama megbízatása, s hamarosan ismét elérkezik az újabb elnökválasztás éve. A két nagypárt, a Republikánus és a Demokrata párt továbbra is versenyezteti jelöltjeit, vizsgálva, hogy ki mekkora támogatottságot ér el. Azonban a pártokon belül nem csak a különféle aspiránsok, hanem különféle irányzatok és mozgalmak is szemben állnak egymással, melyeknek egyike, – az általam korábban több alkalommal is vizsgált ideológia – a neokonzervativizmus. A konzervativizmus ezen amerikai változata elsősorban a külpolitikai szférában érhető tetten. Domináns kormányzati programmá nőtte ki magát Roland Reagan elnök két ciklusa alatt a 80-as években, valamint ez a szemléletmód határozta meg, befolyásolta George W. Bush elnök adminisztrációjának külpolitikai irányvonalait is, mely vonalak végül az afganisztáni és az iraki háborúban futottak össze. A neokonzervatív ideológia sajátossága az ellenségkeresés. Különlegessége, hogy önmagát alapvetően valaki ellen, pontosabban, valakivel szemben határozza meg.

Az 1990-es év és a hozzá vezető út hatalmas változásokat hozott. A Szovjetunió elvesztette a hidegháborút, a szuperhatalom romjain egy rendkívül meggyengült ország, Oroszország maradt talpon. Az Egyesült Államok győztesként ünnepeltette magát, akkor még nem sejtve, hogy az idő előre haladtával egy hatalmas probléma fogja felütni a fejét: nincs ellenség. Az ideológia elmélete szerint ugyanis a közös ellenség/ellenségkép az a motiváló tényező, amely egységbe képes fogni egy nemzetet, egy országot. A „háború az, ami nemzetet alkot a népből”¹, ugyanis a nemzeti egység megerősödik a közös ellenség láttán, félretéve a lehetséges megosztó, belső konfliktusokat. Csökkennek a társadalmi és gazdasági különbségek, mialatt a gazdaság teljesítőképessége emelkedik. (Természetesen addig, míg nem válik a háborús szörnyűségek áldozatává.)

Amerikát pontosan ezektől a tényezőktől fosztották meg az oroszok azzal, hogy feladták a hidegháborút, s eltemették a „vörös veszedelmet”, a Szovjetunió rémképét. Az ország tehát ellenség nélkül, egyedül maradt. Az amerikai külpolitikai elit körében mindez elégedettségre adott okot, mégis sokakban felmerült a kétség amerikai jövőjét illetően. „A nemzetnek szüksége van ellenségekre. (...) Ha elveszik tőlünk az egyiket, találnak maguknak másikat.”² Krauthammer³

¹ Heinrich von Treitschke, idézi Samuel P. Huntington, Kik vagyunk mi?; Európa Kiadó; Budapest, 2005; 407. oldal.

² Charles Krauthammer, idézi Samuel P. Huntington, Kik vagyunk mi?; Európa Kiadó; Budapest, 2005; 410. oldal.

³ Charles Krauthammer (1950-) Pulitzer díjas újságíró és elemző. (The Washington Post) A (neo)konzervatív elemző a 80-s években került a köztudatba, amikor is komolyan elmélyedt a Reagan

egyértelműen fogalmaz akkor, amikor kijelenti, ahhoz, hogy megmaradjon az Egyesült Államok identitástudata, szükséges találni egy új ellenséget. Sokáig nem kellett várni, hiszen 2001. szeptember 11-e mindent megváltoztatott: sikerült egy ellenséget, sőt, ellenségek csoportját felfedezni Ázsiában (Afganisztán, Irak, Irán, stb.). Az ország területét ért támadás, az ikertornyok összeomlása ismét felrázta az amerikai társadalmat, s ismét sikerült egységet, újra egy nemzetet kovácsolni. Újra éledt tespedtségéből az amerikai nemzettudat, s fő ellenségé Oszama Bin Laden és az al-Kaida vált. A modern terrorizmus, - mely 2001 óta fokozottan került a köztudatba - hozta létre azt az egységet Amerikában, melyre a hidegháború óta nem volt példa. Amerika alapvetően nem tekinti, nem tekintette magát iszlám-ellenesnek, ami viszont az iszlámizmus egyes áramlatairól nem mondható el (az Iszlám fundamentalisták fő ellensége ugyanis az Egyesült Államok.) Az iszlámisták gyűlölete viszont arra ösztönzi az amerikaiakat, hogy önmaguk identitását vallási és kulturális értelemben határozzák meg. Azonban az ellenség, vagyis a terrorizmus egy rendkívül tág és egyben képlékeny fogalom.

Az előzőekben ecsetelt identitás remek táptalajnak bizonyult a neokonzervatív ideológia számára. Így George W. Bush elnöknek viszonylag könnyű dolga volt akkor, amikor meg kellett győzni a társadalmat – s vele együtt a Kongresszust is – az afganisztáni hadművelet szükségességéről. A társadalom bosszúra éhessé vált, így gyorsan sikerült jóváhagyatni az afganisztáni „kalandot”. Fontos azonban egy pillanatra megállnunk, és jobban megnéznünk az amerikai társadalom „viszonyát” a háborúhoz. Kérdéses, hogy vajon a társadalmat mennyire osztja meg a háború sikere, illetve kudarca. A politikai elemző, Arthur Stein⁴ elemzése a következő axiómákra épül: a háború teremtette összefogás, illetve az anarchia nemzeti identitásra gyakorolt hatása két tényező alakulásán múlik. Ez a két tényező a következő: **(A)**; a felismerés, miszerint minél nagyobb veszélyt jelent az ellenség, annál nagyobb az identitás összetartó ereje; **(B)**; továbbá minél kisebb a veszély, annál kisebb a társadalom háborút támogató magatartása. A két tényező következtetéseiből, összefüggéseiből egy táblázat állítható fel, melynek lényege a következő:

	A Mozgósítás Mértéke	
A veszély mértéke	Magas	Alacsony
Nagy	A. Kezdeti egység, kibontakozó felbomlás (II. világháború)	C. Tartós egység (terrorizmus elleni háború)
Kicsi	B. Kezdeti és folyamatos felbomlás. (vietnámi háború)	D. Lassan kibontakozó felbomlás. (Első Öböl-háború)

Forrás: Samuel P. Huntington: Kik vagyunk mi?; Európa Kiadó; Budapest; 2005 – 561. oldal

doktrínának nevezett külpolitikai irányelvekben. Alapvetően Amerika domináns érdekérvényesítése mellett teszi le a voksát.

⁴ Arthur A Stein, a Yale Egyetem professzora. Kutatási területe a nemzetközi kapcsolatok elméletei. Célja, hogy modellezze az egyes államok kapcsolatait az együttműködés, konfliktusok, szövetségek kontextusában.

A táblázat tehát két fontos tényező figyelembevételével közelíti meg a háborús helyzetet: a veszély- valamint a mozgósítás mértéke alapján. E két tényezőt alapul véve négy lehetőséget vázol fel Arthur Stein, melyekre megpróbál példákat hozni Amerika történelméből. Az első lehetőség az **(A): nagy veszély és magas mozgósítás**. Ebben a kontextusban erős társadalmi egység figyelhető meg kezdetben, majd a háborús konfliktus elnyúlásával folyamatos felbomlás bontakozik ki. A második lehetőség – mely véleményem szerint a legkárosabb a társadalomra – a **(B): kicsi veszély, mely magas mozgósítással párosul**. Iskolapéldája annak a háborúnak/ fegyveres konfliktusnak, mely vereségre van ítélve. Jelen esetben ugyanis a kabinet nem rendelkezik egyértelműen a társadalom támogatásával, hiszen az alacsony veszélymérték nem teszi indokolttá a magas fokú mozgósítást (Pl. Vietnám). A harmadik lehetőség a **(C): nagy veszély és alacsony mozgósítás**. A leghatékonyabb lehetőséget jelenti, hiszen csak is ebben az esetben valósítható meg igazán a társadalom tartós egysége, akár hosszabb időszakon keresztül is. A veszély összefogásra készíti az embereket, míg az alacsony mozgósítás nem korbácsolja fel az ellentéteket, adott esetben az egyéni sérelmeket. Az utolsó lehetőség a **(D): kicsi veszély, alacsony mozgósítás**. Lassan kibontakozó felbomlás fog megjelenni a társadalom részéről, hiszen az emberek érdektelenné fognak válni a háborúval kapcsolatban. Alacsony veszély esetén a kormányzat nem tudja megteremteni azt a légkört, ami egy sikeres háborúhoz elengedhetetlen.

A táblázat alapján a következőt vonhatjuk le: a korszakunkat meghatározó, 2001-ben indított terrorizmus elleni harca a C-be tartozik, vagyis tartós egység jellemző rá. A kormányzatnak azonban figyelni kell arra, hogy ebben a kategóriában is maradjon. Véleményem szerint az elhibázott iraki háború elsősorban az A-ba tartozik, ugyanis a Bush kormányzat kellő „feszültséget” tudott elhinteni a társadalomban, melynek forrása Irak és a hatalmon lévő Szaddam Husszein. Olyan vészjósló képet sikerült festeni e távoli országról, hogy az amerikai társadalom nagy részét végül sikerült a háború mellé állítani. (Kezdetben a többség elfogadta, hogy Irakban rendet kell tenni.) Ez volt az a kezdeti egység az Egyesült Államokban, melyre szüksége volt az elnöknek ahhoz, hogy megindítsa a háborút Irak ellen. A probléma azonban az volt, hogy téves információkra alapozta a kormányzat a háború tervét. A legfőbb indok ugyanis a következő volt, (mely természetesen az azonnali beavatkozás mellett szólt): Iraknak tömegpusztító fegyverek jutottak a birtokába, melyeket az Egyesült Államok ellen fog felhasználni. Azonban viszonylag hamar kiderült, hogy ez az állítás nem igaz. Tömegpusztító fegyverek híján – mely Irak megtámadásának fő érvéül is szolgált - a társadalom nem érezte indokoltnak a beavatkozást. A kibontakozó felbomlás végül a háború elítéléséhez, háborúellenes tüntetésekhez vezetett, amit egyre jobban figyelembe kellett/kell vennie a mindenkori elnöknek.

Arthur Stein elmélete után nézzük meg néhány sor erejéig a neokonzervatív „külpolitikusok” azon nézeteit, melyek a legnagyobb hatással bírtak a Bush adminisztráció külpolitikai cselekedeteire. Ha egy kicsit jobban elmélyedünk a külpolitikai megfontolások világában, akkor két nagyobb irányzat vonalait ismerhetjük fel a neokonzervatív táboron belül.

Kiindulási pontunk tehát a Szovjetunió összeomlása, s az Egyesült Államok új helyzete. Az első tábor az „alaphelyzet”⁵ mellett tette le a voksát. A nézet támogatói elfogadták az Egyesült Államok új helyzetét, - vagyis hogy egyedül maradt szuperhatalomként - mégis fontosnak tartották, hogy Amerika ne éljen vissza vele. Az USA potenciálisan esélyes ugyan a világ vezető szerepének a betöltésére, de nem biztos, hogy erre szükség van - állítja Kirkpatrick.

A másik tábor viszont – akiket elsősorban a Kristol⁶ - Kagan⁷ szerzőpáros reprezentált – éppen az ellenkezőjét állította. Ők egy sokkal ideologikusabb elméletet vázoltak fel, melynek alapja a következő: az Egyesült Államok vitathatatlanul az első számú (s egyetlen) szuperhatalom a világon. Véleményük szerint bűn lenne nem kihasználni azt a pozíciót, melybe az országuk került, így nem értenek egyet a másik tábor koncepciójával, miszerint a hidegháború befejeztével térjenek vissza a „normalitásokhoz”.⁸

A 90-es években azonban a „reális” külpolitikai megnyilvánulások voltak inkább a jellemzőek. Köszönhető elsősorban annak, hogy az idősebb Bush csak egy cikluson át volt elnök, Clinton demokrata kormányzatára pedig inkább a realizmus volt jellemző. Az Öböl-válság (1991), valamint Jugoszlávia bombázása esetében is (1999) fontos megjegyeznünk, hogy mindkét beavatkozás az ENSZ égisze – BT határozat alapján - alatt ment végbe.⁹

A 2001-ben hatalomra jutott ifjabb Bush kormányzata által azonban minden megváltozott és a 90-es évek elején megfogalmazott két elméleti irányzat közül az utóbbit, vagyis a Kristol - Kagan által fémjelzett „erőszakos” külpolitikát részesítette előnyben. Azt a neokon külpolitikát, mely az erő és az idealizmus sajátos ötvözeteként jött létre, s amely azóta számtalan negatív kritikát kapott.

Végző soron megállapítható, hogy a neokonzervatív ideológiának központi szerep jutott abban, hogy az Egyesült Államok bele vetette magát – s vele együtt a világot - az afganisztáni és iraki háborúba, s mindezzel együtt abban, hogy kiengedte a „szellemet a palackból”, melyet modernkori terrorizmusnak hívunk.

⁵ „Alaphelyzet”: Jeane Kirkpatrick (1926-2006) nagykövet-asszony támogatta legjobban a nézetet.

⁶ William Kristol (1952-) Amerikai politikai elemző és szakértő. Alapítója és szerkesztője a The Weekly Standard, Amerika legnagyobb neokonzervatív lapjának. Részt vett az ideológia egyik legtöbbet hivatkozott dokumentumának, a PNAC létrehozásában. (Project for the New American Century)

⁷ Robert Kagan (1958-) közismert politikai elemző és külügyi szakértő a görögországi Athénben látta meg a napvilágát. Yale Egyetemen diplomázott. George P. Shultz (1984-1985) külügyminiszter szövegírójaként helyezkedett el. 2008-s választásnál John MacCain külügyi tanácsadójává lépett elő.

⁸ Kagan ugyanis szerette volna az új évezredben, az új világrendben is tovább vinni a reagani külpolitikát abszolút figyelmen kívül hagyva azt a tényt, hogy a Reagan - éra történelmi helyzete teljesen más volt.

⁹ Ezzel szemben emlékezzünk 2003 első félévére, amikor is az Egyesült Államok úgy támadta meg Irakot, hogy nem rendelkezett az ENSZ jóváhagyásával, nem rendelkezett a BT megfelelő határozatával.